

KUBINYI ANDRÁS

Werbőczy és Pásztó

Minden történésszel megeshet, hogy valamely témával foglalkozva utólag kerül kezébe egy adat, amelyet egy korábbi dolgozatában jól felhasználhatott volna. Magam nem régen kerültem ebbe a helyzetbe. Egészen mást keresve rendezetlen jegyzeteim és irományaim között találtam meg egy oklevél¹ xeroxmásolatát, amely már teljesen kiment a fejemből, legalább egy évtizede nem láttam. Csak annyi rémlik előttem, hogy valaki felhívta rá a figyelmemet, de annak személyére már nem emlékszem, így név nélkül köszönöm meg neki.

Ez az oklevél Werbőczyről, valamint Pásztó mezővárosról és az ottani ispotályról szól. 1999-ben jelent meg tanulmányom Werbőczyről,² és egy ugyanabban az évben kiadott könyvemben közöltem le mind a pásztói ispotályról írt cikkemet újra, mind egy összefoglalást a középkori magyarországi ispotályokról.³ Mint látni fogjuk, a most újra megtalált adat ezekhez nyújt fontos kiegészítéseket. Tapasztalni fogjuk azonban azt is, hogy oklevelünk újabb kérdőjeleket is felvet, amelyeket ma még nem tudok megoldani.

Az oklevél tartalma a következő. 1519. február 8-án Budán oklevelet állít ki (Bakócz) Tamás bíboros esztergomi érsek, konstantinápolyi pátriárka, valamint a magyar, cseh, lengyel, dán, svéd és norvég királyságokba küldött pápai követ (*legatus de latere*). Az oklevelet Olaus Joannis Bangk közjegyző (ő a legátusi bíróság jegyzője volt) írta alá. A címzett valamennyi egyházi személy és közjegyző. A bíboros előtt ugyanis panaszt tett a vitézlő Werbőczy István mester

---

¹ Df. 254527.

² ANDRÁS KUBINYI: István Werbőczy als Politiker in der Zeit vor Mohács. In: ...The Man of Many Devices, Who Wandered Full Many Ways... Festschrift in Honor of János M. Bak. Ed. by BALÁZS NAGY, MARCELL SEBŐK. Bp. 1999. 558–582.

³ KUBINYI ANDRÁS: Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon. METEM Könyvek 22. Bp. 1999. 249–252., 260–267.

királyi személynök mint Pásztó *dominus temporalisa* és plébániatemploma *patronusa*, kegyura. E szerint néhai vitézlő Pásztói Domokos végrendeletileg lelkiüdvéért két szőlőt adományozott. Az egyik szőlő 150 forintot ér és Pásztó mezőváros Muzslamál nevű szőlőhegyén fekszik. Ezt Bálint papnak, a pásztói plébánosnak és esperesnek hagyta azzal a feltétellel, hogy ő és utódai hetente misét mondjanak vagy mondassanak Domokos lelkiüdvéért. A másik szőlő Pásztó Középmál nevű szőlőhegyén fekszik és 50 forintot ér. Ezt adja el Bálint plébános és a pénzt fordítsa a pásztói Szentlélek-ispotályra, a szegények ottani házai helyrehozására (*ad domos pauperum reformationem exponere*).

Bálint plébános meg is kapta a szőlőket Katalin asszonytól, Domokos özvegyétől, azonban nem gondolva saját lelkiüdvére, mindkét szőlőt használta, leszüretelte, majd az egyiket pusztulni hagyta, a másikat eladta, de sem a miséket nem tartotta meg, sem pedig a szegényeket nem támogatta (*elemosinas pauperum in gulam propriam convertisset*).

Ezen felül egy bizonyos Tamás nevű pap, a pásztói Szent Miklós-oltár igazgatója erőszakosan elragadott egy 50 forint értékű kárpitot (*cortinam vulgo karpyt*) Katalin asszonytól, a panasztevő – azaz Werbőczy – rokonától (*affinis*), majd attól egy bizonyos pénzösszeget kizsarolva adta csak vissza. Itt egy nem teljesen olvasható beszúrásban előfordul még Péter pap, a Szent László-kápolna rektora is. A bíboros megidézi a feleket a maga vagy *commissarius*a elé „*Bude vel alibi ubi tunc deo duce cum curia nostra residebimus*”.

Ebből az oklevélből több kérdés merül fel. Az elsővel röviden végezhetünk. Nem a primás esztergomi egyházmegyei vagy érseki bíróságáról van szó, hanem legátusi székéről. Az idézésből nyilvánvaló, hogy ez Budán, vagy bárhol, ahol kúriája „Istentől vezetve” tartózkodik, ül össze. A *legatusi* bírósággal való foglalkozás megérne egy misét, egyelőre csak annyit mondhatunk, hogy ez többnyire a budai primási palotában ült össze, olykor azonban Esztergomban is.⁴

Sokkal több problémát vet fel Werbőczy szerepe ebben az ügyben. Werbőczy pásztói szerepéről eddig csak annyit tudtunk, hogy 1524. március 24-én Pásztói Ferenc és Zsigmond magtalan haláluk esetére leköötötték a nagy jogásznak a Kazai

⁴ Vö. KUBINYI ANDRÁS: Ernusz János pécsi püspök rejtélyes halála és hagyatékának sorsa. (A magyar igazságszolgáltatás nehézségei a középkor végén.) Kézirat.

Gyulafi Bálint halálával rájuk esett birtokokat, köztük a pásztói birtokrészt.⁵ Ezek szerint ez a megállapodás nem csupán a tőle megszokott birtokszerzések egyike, hanem Pásztón már korábban megvetette a lábát.

Pásztó a középkorban igen jelentős, városias mezőváros volt, amely több birtokos között oszlott meg, így a Rátót nembeli Tari, Pásztói és Kazai Kakas (ill. Gyulafi) családok,⁶ és az ugyancsak a Pásztóiak kegyurasága alatt álló pásztói ciszterci monostor között. Ez utóbbi a város felének volt a földesura.⁷ Voltak azonban más, feltehetően leányági alapon odakerült birtokosok is, így pl. Dobozi Dánffy András, volt horvát bán. A társbirtokosok közt gyakoriak voltak az összetűzések, így pl. 1487–1488-ban Dánffy és Pásztói János között. (A plébános akkor is Bálint volt, nem tudjuk, hogy ugyanaz-e, mint 1519-ben.) Akkor úgy tűnik, hogy a plébánia kegyura Dánffy lehetett, ugyanis Pásztói megtámadta a plébánia épületét.⁸ Valószínűleg a Kazaiakkal való ellentétük vezette Pásztói Gábort és Györgyöt arra, hogy 1509-ben megöljék András deák pásztói iskolamestert. Perényi Imre nádor mint királyi helytartó ezért pásztói birtokrészüket Kubinyi László deák budavári udvarbírónak és Kazai Gyula(fi) Ferencnek és Bálintnak adományozta. Az adományt bizonyára Kubinyi járta ki.⁹ (Megjegyzem, hogy nem került a kezükre.¹⁰)

Elképzelhető ezért, hogy Werbőczy a Dánffy-részt szerezte meg, így lett a plébánia kegyura, Dánffy 1503-ban már nem élt, felesége, Ugróci Kollár Borbála

⁵ FRAKNÓI VIHMOS: Werbőczy István életrajza. (Magyar Történeti Életrajzok) Bp. 1899. 360.

⁶ VALTER ILONA: Pásztó, egy Zsigmond-kori mezőváros. In: Művészet Zsigmond király korában 1387–1437. I. Tanulmányok. Szerk. BEKE LÁSZLÓ, MAROSI ERNŐ, WEHLI TÜNDE. Bp. 1987. 271–282.

⁷ FERENC L. HERVAY: Repertorium Historicum Ordinis Cisterciensis in Hungaria. (Bibliotheca Cisterciensis 7.) Roma 1984. 131.

⁸ Dl. 97468., 97469. Vö. még KUBINYI, Főpapok i.m. 245–252. Dánffy horvát bánóságára (1475–1476) I. FÜGEDI ÉRIK: A 15. századi magyar arisztokrácia mobilitása. Bp. 1970. 113.

⁹ Dl. 90296.

¹⁰ KUBINYI MIKLÓS: A Felső-kubini Kubinyi család leszármazása. (KUBINYI FERENC–KUBINYI MIKLÓS: A Felső-kubini Kubinyi család története és leszármazása II.) Bp. 1906. 413–416. nem említi a családi birtokok jegyzékében Pásztót.

pedig ekkor már Szepetneki Sebestyén felesége volt.¹¹ Ahogy azonban Ugrócon és Pásztón is Borbála asszony bennmaradt férjével együtt a birtokban, így az feltehetően az ő halálukkal szabadult fel. A jelek szerint Borbála az 1510-es évek végén halt meg,¹² így erősen valószínűsíthető lenne, hogy Werbőczy akkor, és épp a Dánffy-Szepetneki részt kapta meg a plébánia kegyuraságával (vagy annak egy részével). Ez ellen két megfontolás szól. Egyrészt Werbőczy birtokai között soha máshol nem szerepel – tudomásunk szerint – Pásztó, bár ettől természetesen lehetett birtokosa vagy inkább zálogbirtokosa egy időre; másrészt rokonsága Pásztói Domokos özvegyével.

Még nehezebb helyzetben vagyunk, ha ezt a rokonságot kíséreljük meg megmagyarázni. A nagy kiterjedésű Pásztói családból a XV–XVI. század fordulóján csak az 1449–1475 között említett László (felesége Lapispataki Orsolya) és testvére, az 1449–1472 közt említett János utódai éltek. László hat fia közül Miklós, György, István és László gyermekeiről nem tudunk. Az ifjabb Jánosra 1463–1504 közöttől maradtak adatok, az ő fiai voltak Gábor és György, akiket utoljára 1509-ben említenek. Mindhármukról szoltam már a fenti hatalmaskodásokkal kapcsolatban. Bátyjára, Domokosra, akinek özvegyével kapcsolatban maradt fenn oklevél, még visszatérünk. Az ő fia volt az a Zsigmond, aki az imént említett György fia Ferencsel 1524-ben az idézett megállapodást kötötte Werbőczyvel. Úgy látszik, akkor csak ők éltek már a családból. A XV. század közepi idősebb János, László öccse két fiút hagyott hátra, Istvánt (említve 1463–1475) és Mihályt (említve 1475–1504).¹³

Rátérve Domokosra, a helyzet tovább bonyolódik. Domokos ugyanis kétszer nősült, először egy nagynénét, majd annak unokahúgát vette el. Első felesége a

---

¹¹ Dl. 97565. András különben az 1490-es évek közepén halt meg. Feleségére l. FEKETE NAGY ANTAL: Trencsén vármegye. (Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában IV.) Bp. 1941. 240–241. Kollár Borbála 1516–1520 között halt meg.

¹² L. az előző számú jegyzetet.

¹³ Az adatoknál elsősorban Engel Pál genealógiai gyűjtésére támaszkodtam, köszönöm szíves segítségét. Néhány kiegészítés: László fia János 1496-ban az csztergomi érsek kapitánya volt (Dl. 97529.), 1502-ben pedig megadta adósságát Mendel zsidóprefektusnak (Dl. 97562.). László fia Jánosra, testvére: Domokosra és unokatestvériükre, idősebb János fia Mihályra az utolsó adat 1504. (Dl. 97573.)

Hunyad megyei román nemes: Dempsusi Árka László testvére, Anasztázia volt,¹⁴ majd Árka László leányát, Katalint vette el.¹⁵ Ami tovább bonyolítja problémáinkat: Árka László felesége, Nádasdi Ongor Anna, a szintén román Ongor Péter leánya, Ongor idősebb János erdélyi vajda testvére volt.¹⁶ Ezzel bezárult a kör, és visszatértünk Werbőczy Istvánhoz. Ongor János ugyanis 1473-ban kölcsönös örökösödési szerződést kötött Szobi Mihállyal, ami miatt az ifjabb Ongor János özvegye, miután a család kihaltával Szobi valóban beleült az Ongor vagyonba, pert indított Szobi, sőt Werbőczy ellen is.¹⁷

Ez azonban csak azt igazolja, hogy a Werbőczy-rokonnak nevezett Pásztói Domokosné Árka Katalin – Ongor-leszármazott révén – kapcsolatban állt Szobival, sőt Werbőczyvel, többet azonban nem. Akkor sem, ha feltevésemnek, miszerint Szobinak Werbőczy törvénytelen fia lett volna,¹⁸ igaza lenne, ugyanis a Szobi és Ongor János vajda közti szoros barátság ugyan tényleg fennállt, de rokonságot nem tudunk kimutatni. Ettől függetlenül azonban fennállhatott valamiféle atyafiság az Ongor–Árka atyafiság és Szobi, ill. Werbőczy között.

Lenne természetesen még egy magyarázat, amire ma szintén nem tudunk adatokkal szolgálni. Ugyanabban az évben, amikor Katalin asszony érdekében Werbőczy megkezdte a pert, ment Rómába követnek. Május 7-én beíratta magát, feleségét: Katalint, négy fiát, két leányát, valamint Szobi Mihályt és annak feleségét a római Szentlélek társulatba.¹⁹ Ez a Katalin nem Árka Katalin, egyrészt mert feleséget nem szoktak *affinis*nek, rokonnak nevezni, másrészt Árka Katalin még 1521-ben is csak Pásztói Domokos özvegyeként szerepel.²⁰ A legvalószí-

¹⁴ CSÁNKI DEZSŐ: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában V. Bp. 1913. 232.

¹⁵ Df. 106083. 26–27. Domokos ekkor már halott.

¹⁶ Df. 260299. Vajdaságára, ami csak rövid ideig tartott és nem tudjuk, hogy mikor volt: KUBINYI ANDRÁS: Erdély a Mohács előtti évtizedekben. In: Tanulmányok Erdély történetéről. Szerk. RÁCZ ISTVÁN. Debrecen 1988. 72.

¹⁷ A pert részletesen tárgyalja HERMANN ZSUZSANNA: Miképp került Divény vára a Balassák kezére? Levéltári Közlemények 1992. 65–68.

¹⁸ KUBINYI, István Werbőczy i.m. 576., 28. jegyzet.

¹⁹ Liber confraternitatis Sancti Spiritus de Urbe. A római Szentlélek társulat anyakönyve 1446–1523. (Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia I/5.) Bp. 1889. 138.

²⁰ CSÁNKI, i.m. V. 210.

nőbb, hogy Werbőczy felesége révén került rokonságba akár a nagykiterjedésű Árka-rokonsággal, akár a Pásztóiakkal. Remélem, hogy egyszer valaki, nálam szerencsésebb kutató meg tudja fejteni ezt a rokonsági rejtélyt, ami nagy jogászunk életpályája története feldolgozása szempontjából sem lenne érdektelen. Sajnos, egyelőre fogalmunk sincs, hogy ki lehetett Werbőczy 1519-ben említett Katalin nevű neje.

Még egy új ismeretet ad az 1519-es pásztói oklevél. Korábban már feldolgoztam az ispotály történetét,²¹ és azt is tudjuk, hogy kegyurai a Pásztóiak voltak. 1503-ban Dánffy András végrendelete értelmében özvegye új férje, Szepetneki Sebestyén mint kegyuraknak adja át a Dánffy által hagyott 300 forintot Pásztói Jánosnak és Mihálynak.²² Domokos testvére: János, mint láttuk, Mihály nagybátyja volt. Az új adat az, hogy az ispotályban gondozott szegények a templom melletti házakban laktak. Nos, a középkori ispotályok többsége egy teremből és a hozzá csatlakozó kápolnából állt.²³ Ennek következményeként, amint megszűnt az ispotály jellege az épületnek, szabályos templomként lehetett tovább használni: a szegények, zarándokok és betegek elhelyezésére szolgáló terem tovább élt, mint templomhajó, a kápolnából pedig szentély lett. A Pásztón ma is álló gótikus Szentlélek-templom esetében ugyanezre kellett gondolnunk. Úgy látszik azonban, hogy ez vagy nem volt elegendő a szegények elhelyezésére, vagy pedig kezdettől különálló templomra gondoltak. Adatunk arra figyelmeztet, hogy ispotály-templomok régészeti feltárása esetén a környéket is fel kell tárni, hátha előkerülnek ott ispotályépületek. (Pásztón ez lehetetlen, az egykori ispotálytemplom ma temetőkápolna, amelyet körülvesznek a sírok.)

Egyetlen oklevélből kíséreltem meg szakmailag fontosabb adatokat kibontani, ami csak részben sikerült. Ha azonban ezzel a kegyes olvasó érdeklődését kiválthattam, talán nem volt haszontalan: később, valaki más meg tudja válaszolni azokat a kérdéseket is, amelyeket én nem tudtam.

---

²¹ L. a 2. jegyzetet.

²² Dl. 97565.

²³ HERBERT KNITTLER: *Bauen und Wohnen im Mittelalter*. In: HANNES STEKL (Hg.): *Architektur und Gesellschaft von der Antike bis zur Gegenwart*. Salzburg 1980. 150.; CORD MECKSEPER: *Kleine Kunstgeschichte der deutschen Stadt im Mittelalter*. Darmstadt 1982. 231.